

Cristian Robert SZÉKELY
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Percuția neconvențională – un nou concept

Abstract: (*Unconventional Percussion – a New Concept*) The percussion instruments experienced the most impressive development in the 20th century. Different instruments have been invented, leading to the emergence of new concepts such as *unconventional percussion*, an attractive concept, particularly appreciated by the public. Simultaneously with the appearance of innovative instruments, the authors of the genre also proposed the use of the human body as a percussion instrument. Thus, as a subdivision of the unconventional, a new concept was propelled – *body percussion*. In this paper I will highlight and detail both the transition from conventional, to non-conventional instruments of percussion and the fusion of the two. I will also present the inception of a new type of artist, the *percussionist-actor* and the importance of syncretic art in a new type of stage representation. Globally, among the most prominent representatives of this concept are Stomp, Blue Man Group or Mayumana. In Romania the originator of this concept is the musician, entrepreneur and pedagogue Zoltán Tóth, the founder of the group Sistem.

Keywords: *unconventional percussion, body percussion, syncretic art, percussionist-actor, stage representation*

Rezumat: Instrumentele de percuție au cunoscut cea mai amplă dezvoltare în secolul XX. Au apărut instrumente noi, determinante în apariția unor concepte noi, precum *percuția neconvențională*, un concept atractiv, deosebit de apreciat de public. Concomitent cu instrumentele inovatoare, autorii genului au propus și utilizarea corpului uman drept instrument de percuție. Astfel, ca o subdiviziune a neconvenționalului a apărut conceptul de *body percussion*. În lucrarea de față voi sublinia și detalia atât etapele trecerii de la instrumentele de percuție convenționale, tradiționale, la cele neconvenționale cât și fuziunea acestora. De asemenea voi prezenta înfirișarea noului tip de artist, *actorul-percuționist* și importanța sincretismului artelor în formarea unui nou tip de mișcare scenică. La nivel global, printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestui concept sunt trupele Stomp, Blu Man Group, Mayumana. În România inițiatorul acestui concept este muzicianul, antreprenorul și pedagogul Zoltán Tóth, fondatorul grupului Sistem.

Cuvinte-cheie: *percuția neconvențională, body percussion, sincretism, actor-percuționist, mișcare scenică*

1. Argument... pentru un nou concept în percuție

Percuția a apărut odată cu viața, cu sunetul pașilor, cu ritmul inimii, cu sunetul ploii atingând pietrele sau zgomotul valurilor mării izbindu-se de stânci. Deși a existat din cele mai străvechi timpuri, ca și gen a cunoscut cea mai complexă dezvoltare și apreciere din partea compozitorilor și interpreților începând cu secolul XX. Paradoxal ar putea fi clasificat ca și o noutate.

Dizolvarea armoniei tonale în muzica secolului XX, a deschis o nouă eră de explorare febrilă a calităților complexului sonor, fenomen care atrage apariția unor genuri muzicale reprezentative pentru instrumentele de percuție, în cadrul peisajului muzical. Se face resimțită tot mai mult în acest secol nostalgia primitivismului în toate domeniile artei, lucrările moderne reînviind incantațiile, dansurile rituale, simbolizând tot mai mult întoarcerea la sonoritățile primitive.

Inițial rolul instrumentelor de percuție a fost de acompaniament în orchestrele simfonice, dar mai apoi compozitorii au acordat un rol tot mai important acestora, creând lucrări mai ample pentru instrumente de percuție solo, pentru ansambluri de percuție și lucrări pentru percuție și orchestră. Totodată cu dezvoltarea noilor modele de instrumente de percuție se dezvoltă și tehnica instrumentală. La nivel global apar noi modalități de utilizare a baghetelor, poziții noi ale mâinilor, care au ca scop înlesnirea abilităților tehnico-interpretative ale interpreților.

Concomitent cu instrumentele inovatoare, autorii genului au propus și utilizarea corpului uman drept instrument de percuție. Astfel a apărut conceptul de *body percussion*, o formă neconvențională a percuției în sine. Paradoxal, acest tip de percuție neconvențională, era de fapt o normalitate în viața omului primitiv. Plusvaloarea actuală este produsă prin utilizarea formulelor ritmice și a combinațiilor dintre acestea într-o manieră conștientă, educată, elevată.

2. Introducere în percuția neconvențională

O privire globală asupra desfășurării percuției ca funcție, ca îndeletnicire sau ca profesie, proiectează imaginea unei activități ciclice a acesteia. Ceea ce în prezent numim „tradițional”, predecesorii noștri ar fi numit probabil „neconvențional”, iar ceea ce pentru noi este „neconvențional”, era considerat de strămoși „tradițional”.

Dintre instrumentele de percuție tradiționale se disting ca și importanță timpanele, toba mare de concert, cinelii dubli, setul de multipercuție, xilofonul, glockenspielul, triunghiul sau tamburina, instrumente regăsite în general în cadrul orchestrei. Genul de percuție-solo este reprezentat în general de marimba, supranumită „regina instrumentelor de percuție” și de vibrafon, dar s-au scris lucrări solo și pentru celelalte instrumente de percuție. Aceste ultime două instrumente sunt asemănătoare ca și structură, deosebirea majoră constând în tipul de material folosit în confecționarea tastelor: lemn, respectiv metal.

Foarte mulți compozitori au fost atrași de abundența posibilităților timbrale pe care le oferă instrumentele de percuție, dedicându-le pagini de o nemărginită valoare și dând oarecum un imbold spre căutare, spre inovare. Totodată această căutare perpetuă a noilor timbre și înfăptuirea unor melanjuri ritmico-melodice diversificate au favorizat inventarea unor instrumente, special concepute pentru o lucrare anume. Dar esența neconvenționalului nu este neapărat crearea unor noi instrumente, ci utilizarea obiectelor și a materialelor deja inventate, drept instrumente de percuție. Creativitatea și cutezanța au făcut posibilă folosirea în acest domeniu de pildă a obiectelor de uz casnic sau de menaj, a pieselor auto, a instalațiilor sanitare, a pieselor de mobilă, a

jucăriilor, a mingilor sau altor obiecte sau materiale. Astfel, cea mai bogată ramură a instrumentelor muzicale, din punct de vedere numeric, tocmai s-a extins exponențial.

Ca și cum toate acestea nu ar fi fost de ajuns, s-a lansat ideea prin care corpul uman poate fi folosit ca instrument de percuzie și astfel s-a creat conceptul de *body percussion*, ca o subdiviziune a neconvenționalului. Artiștii care execută lucrări incluse în această nouă categorie nu sunt neapărat și muzicieni, dar cu siguranță trebuie să dețină noțiuni despre ritm, despre sunet și să fie capabili să reproducă fidel cerințele autorului. De asemenea un rol deosebit de important îl are mișcarea scenică, astfel încât percusionistul devine și actor. Rezultă așadar un nou tip de mișcare scenică, diferită de reprezentațiile de tipul teatrului sau al operei și un nou tip de artist, actorul-percusionist.

Printre cei mai cunoscuți reprezentanți ai percuziei neconvenționale sunt grupurile Stomp, Blue Man Group, Mayumana, Safri Duo și mulți alții. În România inițiatorul acestui concept este muzicianul, antreprenorul și pedagogul Zoltán Tóth, fondatorul grupului Sistem.

3. Neconvenționalul sau educarea primitivismului în percuzie

Sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, găsește două grupuri de artiști, care reușesc cu succes să introducă un nou tip de artă scenică, combinând teatrul cu percuzia neconvențională, pantomima, decorurile futuriste, sunet, lumini și efecte speciale ale vocii, realizând astfel un sincretism al artelor. Este vorba despre grupurile Blue Man Group din S.U.A și Stomp, din Marea Britanie. Principala diferență acustică dintre cele două grupuri constă în utilizarea de către Blue Man Group a unor instrumente special create de artiștii înșiși, pe când Stomp recurge la transformarea unor obiecte în instrumente de percuzie. Bineînțeles și tipul de spectacol realizat de cele două grupuri prezintă diferențe.

Blue Man Group – imagini din timpul spectacolului din Las Vegas, S.U.A.
(fotografii din arhiva proprie)

Blue Man Group au produs instrumente compuse din tuburi de PVC, de diferite dimensiuni, unele dintre ele având orificiile acoperite cu o membrană din latex sau

cauciuc. Aceste instrumente au fost măsurate în prealabil pentru a face posibilă redarea unui sunet anume. Producerea sunetului este realizată prin lovirea corpului de PVC sau a membranei cu alte tuburi mai subțiri sau cu ajutorul unui anumit tip de palete din material plastic sau lemn.

După cum am arătat mai sus, Blue Man Group își confecționează propriile instrumente. Spre deosebire de acest grup, formația Stomp utilizează cam aproape orice obiect imaginabil sau inimaginabil în percuție: de la obiecte de uz casnic și menaj, cum ar fi mixere pentru fructe sau mături, până la obiecte sanitare sau articole de sport, precum lavoarele sau mingile de baschet. Grupul se axează și pe combinația dintre aceste instrumente și *body percussion*, iar probabil cel mai atractiv lucru este interacțiunea cu publicul care pactic face parte din spectacol, neavând doar rolul de simplu spectator. Din punct de vedere al resurselor materiale și umane, Stomp a pus bazele unui concept „sănătos”, dacă pornim de la premisa că un instrument de percuție convențional, în speță marimba sau setul de multipercuție, este mult mai costisitor decât obiectele utilizate de acest grup. De asemenea pentru a putea interpreta o lucrare la marimba sau la timpane este nevoie de studii de specialitate, pe când redarea unor lucrări de tip neconvențional nu necesită neapărat acest lucru.

Consider că acest concept poate fi aplicat cu ușurință în grădinițe sau școli, putând fi realizat ca o activitate de grup. Astfel se realizează un impact social pozitiv, fiind posibilă crearea unui grup unit, dornic de a munci și de a reda o lucrare în ansamblu. Rezultă o situație de tip *win-win*, accesibilă la scară largă. Există de asemenea și latura ecologic-pozitivă a acestui concept, reutilizându-se în general obiecte considerate nefolositoare în alte ramuri.

În România unul dintre inițiatorii acestui concept este artistul, pedagogul și antreprenorul Zoltán Tóth, fondatorul grupului *Sistem*. Zoltán Tóth este absolvent al clasei de percuție condusă de maestrul Grigore Pop, din cadrul Academiei de Muzică „Gheorghe Dima”, din Cluj Napoca. În anul 2003 a absolvit Masteratul în Stilistica interpretării, în cadrul aceleiași instituții. A avut numeroase colaborări cu artiști, compozitori și instituții de prestigiu, atât pe plan intern cât și internațional, interpretând și imprimând lucrări în primă audiție. A reușit alături de grupul *Sistem* și artista *Luminița Anghel* cea mai bună clasare a României în concursul *Eurovision* și anume locul III în anul 2005. De asemenea, dezvoltă activități din sfera ecologismului, fiind un fervent activist pentru mediu, alături de *WWF DCP România* în calitate de Ambasador *Earth Hour*, Asociația *MaiMultVerde*, *Let's DoIt, Romania!* și Asociația *Recolamp*. De asemenea, este implicat în multe alte proiecte care susțin ecologismul în țară și în străinătate (www.zolitoth.ro).

Stomp – imagini din spectacol, Las Vegas, S.U.A.
(fotografii din arhiva proprie)

Grupul *Sistem* a reușit cu brio fuziunea între convențional și neconvențional prin îmbinarea elementelor de ritmică tradițională europeană, cu cele aparținând altor culturi, în speță sud-americane, africane sau asiatice, folosind instrumente de percuție din ambele sfere (setul de multipercuție, recipiente din metal, mase plastice, lemn, precum și unelte folosite în construcții, de pildă polizorul unghiular). De asemenea, grupul a promovat tipul de artă scenică propusă de predecesorii *Stomp* sau *Blue Man Group*, definind conceptul de actor-percuționist, un artist complet, pregătit pentru un altfel de spectacol, deosebit de admirat de public.

Personal, în calitate de cadru didactic de specialitate la percuție, susțin promovarea acestui tip de percuție neconvențională. Am observat că în urma desfășurării acestei activități la cursurile de instrument sau ansamblu cameral, studenții au devenit foarte interesați, receptivi, au creat un grup unit, puternic, devenind dornici de a apărea pe scenă. S-au înlăturat anumite bariere care anterior stăteau în calea lor. Cred cu toată convingerea că este și un element de ridicare a încrederii în sine, în propriile capacități psiho-emoționale, care permite o mai bună reprezentare scenică din partea tinerilor artiști percuționiști.

Grupul Sistem – fondator Zoltán Tóth
(poză preluată cu acordul autorului de pe site-ul www.iconcert.ro)

Pentru o mai bună înțelegere a acestui concept voi prezenta pe scurt o lucrare de tip *body percussion*, pentru patru percusioniști pe care îi voi numi „instrumentiști-instrumente”. Lucrarea se intitulează *Samba Life* și aparține compozitorului german Eckhard Kopetzki.

4. *Samba Life* – analiza lucrării

„Instrumentele” folosite în această lucrare sunt următoarele: bătaia piciorului (cu talpa pe podea), bătaia cu palmele pe ambii genunchi, pocnitul din degete, bătaia din palme și voce. Fiecare dintre cei patru interpreți utilizează toate aceste „instrumente”. Având în vedere că interpreții sunt tipologii fizice diferite, va rezulta bineînțeles o varietate timbrală.

Lucrarea este structurată simetric, pe 4 secțiuni, fiecare conținând 8 măsuri (8+8+8+8). Primele 4 măsuri au un rol expozitiv-dramatic, instrumentiștii-instrumente sunt prezentați în scenă similar unor personaje care, pe rând, expun patru caractere ritmice diferite. Succesiunea intrărilor conturează următorul tipar polifonic non-imitativ:

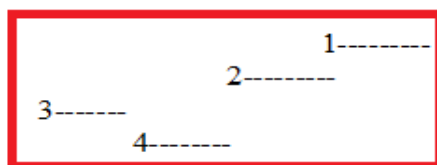

Fig. 1

Tiparul polifonic este non-imitativ datorită faptului că fiecare „voce” ritmică expune un model ritmic diferit. Diferențele ritmice au loc la nivelul celulelor și a motivelor și nu la nivelul figurilor.

$x + y = \text{submotivul } \alpha$
 $y^1 + x^1 = \text{submotivul } \beta$
 $y^2 + z + w = \text{motivul } \gamma$
 $q + q + q + q = \text{motivul } \delta$

Fig. 2

Submotivul α , prin repetiție formează un motiv de extensiunea unei măsuri pe care l-am notat cu α . În mod similar, pentru a simplifica notația, submotivul β formează motivul β . Cu alte cuvinte, fiecare voce introduce un model ritmic ce se poate reduce sintactic la o măsură, repetiția diferitelor modele – motive relevă o gradație aritmetică a măsurilor ce respectă formula $n-1$, de unde rezultă sensul descrescător al numerelor consecutive 4, 3, 2, 1 din schema următoare:

1	2	3	4	Măsura
			δ	
		γ	γ	
α	α	α	α	
	β	β	β	

Fig. 3

Această parte introductivă de 4 măsuri este totalizată izoritmice (toate „vocale” emit sincronice același ritm) în măsurile 5-6 într-un nou motiv (model) ritmic ϵ : $y^3 + w^{\text{inversat}} + z^1 + y$

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 5-6.

klatschen

Următoarele 2 măsuri (7-8) reprezintă o sinteză concludivă a acestei prime secțiuni care se va nota cu A. Fiecare percuționist redă propriul motiv ritmic, de această dată nu ca intrări polifonice, ci simultan:

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 7-8.

7

Cea de-a doua secțiune – B – prezintă grupări de tip *gemelus*, câte două voci grupate pe același model: percuționistul 1 cu 3 și 2 cu 4 în măsura 9 și simetric în măsura 13:

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 9 și 13.

Simetria măsurilor 9 și 13 certifică tipologia pătrată a acestei strofe B: 4 măsuri + 4 măsuri.

Măsura 10 aduce un nou tip de figură: p și astfel un nou motiv ζ.

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs.10 – 12.

În exemplul de mai sus se poate observa suprapunerea a două planuri, după care scriitura (măsurile 10-11) se diferențiază astfel:

Perc. 1 + Perc. 2 ----- plan izoritmnic – motiv ζ + ε^{variat}

Perc. 3 + Perc. 4 ----- plan heteroritmnic - complementaritatea motivelor α și β

Suprapunerea de planuri, de această dată inversată se reflectă asemenea unei rime în măsurile 14-15, iar măsurile 12, respectiv 16 închid cele 4 măsuri prin structura izoritmnică concludivă.

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 14 – 15.

Următorul segment, strofa C cuprinde măsurile 17-24, în care se poate observa că vocile au același material sonor, dar în măsurile pare vocile se regăsesc în unison, pe când în măsurile impare, vocile 1+2 și 3+4 formează ritmuri complementare. Trecerea între strofa C și ultima secțiune, D, se realizează prin apariția instrumentului „voce”, care apare în unison la cele 4 voci.

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 24 – 25.

25

Tschi - ki Tscha ka Tschi - ki Tscha - ka

Tschi - ki Tscha ka Tschi - ki Tscha - ka

Tschi - ki Tscha ka Tschi - ki Tscha - ka

Tschi - ki Tscha ka Tschi - ki Tscha - ka

Strofa D poate fi interpretată ca un C variat, fiind o formă concludivă a lucrării în care sunt incluse toate elementele „instrumentale” utilizate precedent.

Ex.: Kopetzki – *Samba Life*, măs. 30 – 32.

30

D.C. al Fine

Se poate observa așadar că *Samba Life* este o lucrare accesibilă din punct de vedere ritmic, atractivă prin utilizarea ritmurilor specifice sud-americane, în speță ritmul de samba. Se poate lucra în orice mediu, nefiind nevoie de foarte mult spațiu sau de instrumente de percuție. Este doar un exemplu din multe altele din ceea ce s-ar putea realiza în percuția neconvențională. Îmi doresc ca această scurtă incursiune pe tărâmul acestui concept să vină în sprijinul celor interesați și să propage cât mai multe viziuni în eventualele cercetări ulterioare.

Referințe bibliografice

- Anghel, Irinel. 1997. *Orientări, direcții, curente ale muzicii românești din a doua jumătate a secolului XX*. București: Editura Muzicală.
- Cope, David. 1997. *Techniques of the Contemporary Composer*. New York: Schirmer Books.

- Firca, Gheorghe. 2008. *Dicționar de termeni muzicali*. București: Editura Enciclopedică.
- Giuleanu, Victor. 2013. *Tratat de teoria muzicii*. București: Editura Grafoart.
- Lewis, Kevin și Aguilar Gustav. 2014. *The Modern Percussion Revolution*. New York: Routledge.
- Reich, Steve. 2002. *Writings on Music 1965-2000*. Oxford: Oxford University Press.
- Sitsky, Larry. 2002. *Music of the Twentieth – Century Avant – Garde*. Westport. CT: Greenwood Publishing Group.
- Teodorescu-Ciocănea, Livia. 2005. *Tratat de forme și analize muzicale*. București: Editura Muzicală.

Webografie

- <https://www.bluman.com/>
- <https://iconcert.ro/>
- www.mostlymarimba.com/
- www.stevereich.com
- <https://stomponline.com/>
- <https://www.zolitoth.ro/>